

Rättssubjektet för renskötselrätten enligt svensk rätt och *reindrifträtten* enligt norsk rätt*

Av postdoktor KRISTINA LABBA¹

Sedan urminnes tider bedrivs samisk renskötsel i Sverige och Norge med grund i samiska traditioner och enligt nationella regler, och då främst genom bestämmelserna i den svenska rennäringslagen och den norska reindrifträtten. Rennäringslagens bestämmelser om renskötselrätten och reindrifträttens bestämmelser om reindrifträtten uppvisar både likheter och skillnader. Den största skillnaden berör siidan som är en traditionell samisk sammanslutning inom renskötseln. Enligt reindrifträtten är siidan ett rättssubjekt som bl.a. kan inneha rättigheter till särskilda betesarealer, medan den inte är ett rättssubjekt enligt rennäringslagen, trots att siidor även förekommer inom renskötseln i Sverige. Artikeln har en kritisk blick på rennäringslagen och argumenterar för att den svenska lagstiftaren bör reformera rennäringslagen och överväga att ta in bestämmelser om siidan i den.

1 Inledning

Enligt både svenska och norska regler utgörs ett rättssubjekt av en fysisk eller juridisk person som har förmåga att inneha särskilda rättigheter och skyldigheter. Rättssubjekten varierar och bestäms utifrån vilka rättigheter och skyldigheter det är fråga om.² Denna artikel handlar om rättssubjekt inom renskötseln i Sverige och Norge och syftar till att undersöka vem som är rättssubjektet för renskötselrätten enligt svensk rätt respektive *reindrifträtten* enligt norsk rätt.³ Under-

* Denna artikel har genomgått kvalitetsgranskning genom s.k. peer review (granskning av jämlike).

¹ Författaren arbetar som postdoktor vid Det juridiske fakultet, UiT Norges arktiske universitet. Artikeln bygger på hennes provföreläsning med temat "*Rettssubjektet for rein-drifträtten etter norsk og svensk rett*" som hölls i februari 2018 i förbindelse med försvarandet av doktorsavhandlingen som bär namnet "Renskötselns interna organisering". Labba riktar ett stort tack till biträdande professor Christina Allard och professor Kirsti Strøm Bull för värdefulla kommentarer på innehållet i artikeln.

² Se om begreppet rättssubjekt i t.ex. B. Lehrberg, Praktisk juridisk metod, Iusté Aktiebolag, upplaga 9:1, s. 61; Knophs översikt over Norges rett, Universitetsforlaget, 14. utgave, s. 25–26.

³ Begreppen renskötselrätt och *reindrifträtt* är båda samlingsbegrepp för en rad olika bruksrättigheter som har samband med utövandet av renskötsel, jfr 15–25 §§ Rennäringslag (1971:437); 19–26 §§ Lov om reindrift av 15. juni 2007 nr. 40 (reindrifträtten). Se mer om bruksrättigheterna i t.ex. C. Allard, Renskötselrätt i nordisk belysning, Makadam Förlag 2016, s. 11; K. Strøm Bull, Studier i reindrifträtt, Tano Aschehoug 1997, s. 34. De två begreppen betecknar även det ämne som samlar allehanda rättsfrågor om renskötsel inom den nationella rätten. Se mer om detta i t.ex. E. Torp, Renskötselrätten och rätten till naturresurserna, (ak. avh.)

sökningen består av tre delar och var och en av dem genomförs i ett särskilt kapitel. För det första undersöker artikeln om renskötselrättens och *reindriftsrettens* innehåll anses vara uttömmande reglerad genom rennäringslagen och reindriftsloven. För det andra undersöker artikeln vem som är rättssubjektet för rätten att utöva renskötselrätt, och för det tredje vem som är rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer för renskötsel.

Varje undersökning avslutas med en kortare jämförelse mellan den svenska och norska rätt som aktualiseras, med ändamålet att belysa vilka övergripande likheter och skillnader som förekommer mellan dem.⁴ Jämförelserna motiveras av att den samiska renskötseln, oavsett om den bedrivs i Sverige eller Norge, har mycket gemensamt. På många områden i Sverige och Norge bedrivs nämligen renskötsel i praktiken på ett likartat vis. Det beror bl.a. på att den grundar sig på likartade samiska traditioner, som de som förbinds med *siidan*.⁵ I vissa geografiska områden bedrivs renskötseln till och med över den svensk-norska riksgränsen, med grund i gammal sedvana.⁶

Artikeln innehåller också ett eget kapitel om *siidan*. Där beskrivs vad en *siida* är och vad som kan ligga till grund för att *siidor* bildas inom renskötseln. I artikelns sista kapitlet sammanfattar artikeln på ett övergripande vis slutsatser från undersökningarna och jämförelserna. Med grund i slutsatserna presenteras där också en kortare rättspolitisk diskussion.

Till slut, artikeln innehåller olika avgränsningar. Den avgränsas mot att undersöka vilka skyldigheter renskötselrätten och *reindriftsretten* omfattar i förhållande till privata markägare och allmänna intressen. Den avgränsas också mot att undersöka vilka sanktionsbestämmelser rennäringslagen och reindriftsloven innehåller.⁷

Universitet i Tromsø 2008, s. 6; K. Strøm Bull, 1997; S. Funderud Skogvang, Samerett, Universitetsförlaget 2017, s. 257.

⁴ Se om jämförelser i t.ex. F. Valguarnera, *Den komparativa metoden*, Juridiks metodlära, Exaktaprinting AB, Sweden 2013, s. 141–173.

⁵ Termen *siida* är nordsamisk och känd över hela *Sápmi*, d.v.s. samernas traditionella bosättningsområde. Den används som en beteckning för olika subjekt. Förutom den sammanslutning som här omnämns och artikeln i övrigt åsyftar, är den även en beteckning för bl.a. den historiska sammanslutning där jakt och fiske utgjorde centrala näringsfång för medlemmarna, se t.ex. E. Manker, *The Nomadism of the Swedish Mountain Lapps*, H. Gobers 1953, s. 244; E. Solem, *Lappiske rettsstudier*, Universitetsförlaget 1970, s. 16–17 och 81–84; G. Hågvar, *Den samiske rettsdannelse i indre Finnmark*, *Diedut* 2006, s. 98–99, 101 och 105; M. N. Sara, *Siida ja siiddastallan*, (ak. avh.) Universitetet i Tromsø 2015, s. 27–28.

⁶ 10 § Första Bihang eller Codecill till Gränse Traktaten emellan Konunga Rikerne Sverige och Norge, Lappmännen beträffande. Se om den svensk-norskgränsöverskridande renskötseln i t.ex. Ds 2010:22; E. G. Broderstad, *Cross-Border Reindeer Husbandry: Between Ancient Usage Rights and State Sovereignty*, *The Proposed Nordic Saami Convention: National and International Dimensions*, Hart Publishing Ltd 2013, s 149–175.

⁷ Se t.ex. 65 och 95 §§ rennäringslagen; 23 § 2 st., 24 § 2 st. och 74–76 §§ reindriftsloven. Se även prop. 1971:51 s. 208–209; NOU 2001:35, s. 185–189.

2 Innehållet i renskötselrätten och *reindriftsretten*

Detta kapitel är tänkt att introducera de två centrala begreppen renskötselrätt och *reindriftsrett* för läsaren. Dels beskriver kapitlet vilket innehåll renskötselrätten och *reindriftsretten* anses ha enligt rennäringslagen och reindriftsloven, dels undersöker det om renskötselrättens och *reindriftsrettens* innehåll kan anses vara uttömmande reglerad genom de två speciallagarna.

2.1 Renskötselrättens innehåll och beroende av rennäringslagen

Rennäringslagen (1971:437), RNL, är den svenska speciallag som reglerar renskötselns bedrivande och interna organisering i Sverige. Den innehåller olika bestämmelser om renskötselrätten. I 1 § RNL stadgas att renskötselrätten grundas på urminnes hävd och innebär en rätt för den som är av samisk härkomst (same) att använda mark och vatten till underhåll för sig och sina renar enligt bestämmelserna i rennäringslagen. I 15–25 §§ RNL stadgas i huvudsak att renskötselrätten omfattar a) rätt till renbete, b) rätt att uppföra byggnader och anläggningar som behövs i renskötseln, c) rätt till visst skogsfång, d) rätt att företa renflyttningar och e) rätt att jaga och fiska.⁸ Rätten, som i den s.k. Skattefjällsdomen beskrivs som en starkt skyddad bruksrätt av speciellt slag, är av civilrättslig karaktär och omfattas därmed av bl.a. reglerna om egendomsskydd i 2 kap. 15 § regeringsformen.⁹

Frågan om renskötselrätten på ett uttömmande vis regleras genom rennäringslagen har behandlats i olika sammanhang, som i Skattefjällsålet som gick upp till Högsta domstolen och där frågan om vem som äger Skattefjällen i norra Jämtland prövades. Domstolen kom där fram till att lagen uttömmande reglerar de rättigheter och skyldigheter som renskötselrätten innebär, alltså utom rätten till renbete bl.a. också rätten till jakt och fiske.¹⁰ Drygt tio år senare bekräftades uppfattningen i prop. 1992/93:32 om samerna och samisk kultur. Där uttalas att samernas rättigheter, när det gäller att låta sina renar beta över stora områden liksom rätten att jaga och fiska, inte grundas på lagstiftning eller på upplåtelse i särskilda avtal, utan att renskötselrättens utövande är reglerad och preciserad genom den vid varje tid gällande lagstiftningen. I propositionen uttalas även att renskötselrätten i det avseendet anses påminna om äganderätten vilken består även utan lagstiftning men vars innehåll och utövande regleras genom bestämmelser i olika lagar.¹¹

Medan Högsta domstolens uttalande och förarbetsuttalandena alltså är samstämmiga, visar domen i det s.k. Spiik-målet, som gick

⁸ Se mer om renskötselrätten i t.ex. B. Bengtsson, *Samerätt*, Norstedts juridik 2004, s. 48–54; C. Allard, *Two Sides of the Coin: Rights and Duties, The Interface between Environmental Law and Sami Law Based on a Comparison with Aotearoa/New Zealand and Canada*, (ak. avh.) Luleå University of Technology 2006, s. 329–332.

⁹ NJA 1981 s. 1 (p. 142 ff.); T 853-18, p. 16.

¹⁰ NJA 1981 s. 1 (s. 25–31, 123–124 och 143). Se även prop. 1992/93:32, s. 85.

¹¹ Prop. 1992/93:32, s. 90.

upp till hovrätten 2005, att renskötselrätten har ansetts kunna omfatta mer än vad som följer av rennäringslagens bestämmelser. Renägaren Spiik, som hade åtalats för att i strid med miljöbalken och utan stöd av rennäringslagens reglering av renskötselrätten ha plockat renlav i ett naturreservat för stödutfodring av renar, friades av domstolen. Skälet var att plockning av renlav hade förekommit inom renskötsel.¹² Även i doktrinen anförs den uppfattning som domen i Spiik-målet bygger på och den motiveras med att rättigheter som utvecklas med grund i urminnes hävd gäller vid sidan av den skrivna rätten.¹³

2.2 Reindrifträttens innehåll och beroende av reindriftsloven

Lov 15. Juni 2007 nr. 40 om reindrift (reindriftsloven) är den norska speciallag som reglerar renskötelsens bedrivande och interna organisering i Norge. Den innehåller bestämmelser om *reindrifträtten*, som t.ex. 19–26 §§ vilka i huvuddrag stadgar att den omfattar a) renbetesrätt, b) rätt till årstidsbete, c) rätt att ställa upp anläggningar för renskötsel, d) rätt till flyttleder, e) rätt att ta ut bränsle och trävirke f) rätt att bedriva jakt, fångst och fiske samt e) rätt till terrängkörning. Detta betyder att *reindrifträtten* omfattar en rad olika bruksrättigheter.

Reindriftsloven anses inte innehålla en uttömmande reglering av innehållet i *reindrifträtten*. Det följer bl.a. av *Brekken*-domen (Rt. 1968 s. 394) i vilken *Høyesterett* kom fram till att de renskötande samerna i målet hade bruksrättigheter som inte fanns stadgade i den dåvarande reindriftsloven. Förklaringen till denna uppfattning uppges vara att *reindrifträtten* grundar sig på den oskrivna regeln om *alders tids bruk* för vilket det faktiska bruket har central betydelse vid rättigheters fastställande.¹⁴

2.3 Övergripande likheter och skillnader mellan svensk och norsk rätt

Utifrån genomgången i de föregående avsnitten kan man dra slutsatsen att det finns både likheter och skillnader i fråga om renskötselrättens respektive *reindrifträttens* innehåll och beroende av lagstiftning. En likhet består i att både Sverige och Norge har speciallagar med bestämmelser om renskötselrätten och *reindrifträtten*. En annan består i att speciallagarnas bestämmelser om vilka rättigheter renskötselrätten och *reindrifträtten* omfattar är likartade. Både renskötselrätten och *reindrifträtten* omfattar bl.a. rätt till renbete och rätt att uppföra anläggningar som behövs i rensköteln.

I frågan huruvida renskötselrätten och *reindrifträtten* anses vara uttömmande reglerad genom den nationella rennäringslagstiftningen

¹² Hovrätten för Övre Norrland, B 69-04, 2005-12-21.

¹³ C. Allard, 2006, s. 294–295; C. Allard, *Urminnes hävd som förklaringsmodell för uppkomst av samiska rättigheter och dess tillämpning*, Forskningsutmaningar för fastighetsrätten, Iustus Förlag 2010, s. 46. Se även E. Torp, *Renskötselrätten och rätten till naturresurserna, Om rättslig reglering av mark- och resursanvändningen på renbetesmarken i Sverige*, (ak. avh.) Universitetet i Tromsø 2008, s. 72–77.

¹⁴ Rt 2001 s. 769 (s. 788); NOU 2007:13 Bind A, s. 387; G. Eriksen, *Alders tids bruk*, Fagbokforlaget 2007, s. 102.

förekommer dock skillnader. Medan den allmänna uppfattningen inom norsk rätt är att reindriftsloven inte uttömmande reglerar *reindriftsrettens* innehåll och att rätten därmed inte är beroende av lagstiftningen, har uppfattningen i Sverige under lång tid varit att rennärlagen uttömmande reglerar renskötselrättens innehåll. I det s.k. Spiik-målet kom hovrätten dock fram till att renskötselrätten omfattade en brukrätt som inte följer av rennärlagen. Undersökningen visar också att hovrättens slutsats har stöd i rättsvetenskaplig teori.

3 Rättssubjektet för rätten att utöva renskötselrätt och *reindriftsrett*

Genomgången i det föregående kapitlet visar bl.a. att innehållet i renskötselrätten och *reindriftsretten* är likartade. I detta kapitel undersöks vem som enligt svensk och norsk rätt utgör rättssubjektet för rätten att utöva renskötselrätt och *reindriftsrett*.

3.1 Rättssubjektet för rätten att utöva renskötselrätt

1 § RNL innehåller en reglering av renskötselrätten. Av bestämmelsens andra stycke följer att renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen. Stadgandet fick sin nuvarande lydelse efter en lagändring som gjordes i 1993 med grund i Högsta domstolens dom i Skattefjällsmålet där det bl.a. konkretiserades att renskötselrätten utgör en civil rättighet som grundas på urminnes hävd.¹⁵ Innan bestämmelsen ändrades stadgades där bl.a. att renskötselrätten tillkommer den som är av samisk härkomst, om hans fader eller moder eller någon av hans far- eller morföräldrar haft renskötsel som stadigvarande yrke.

Även om renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen kan inte alla som hör till den utöva rätten. För att renskötselrätt ska kunna utövas krävs nämligen enligt 1 § 3 st. RNL medlemskap i en sameby.¹⁶ En sameby utgör både en sammanslutning vars reglering bygger på huvudprinciper som fanns i den numera upphävda lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar och en geografisk enhet med administrativa gränser.¹⁷ I Sverige finns sammanlagt 51 samebyar utspridda i ett område som enligt 3 § 1 st. RNL betecknas renskötselområdet och som sträcker sig från den svensk-finska gränsen i norr till områdena kring Idre i söder.

Bestämmelser om medlemskap i sameby finns i 11–13 §§ RNL. Medlemskapet delas in i två kategorier; medlemmar och renskötande medlemmar. Enligt 11 § RNL är medlem i sameby 1) same som deltar i renskötseln i samebyn, 2) same som har deltagit i renskötseln i samebyn och har haft renskötsel som sitt huvudsakliga yrke och inte har gått över till något annat yrke, 3) den som är make eller hemmavarande barn till medlem som uppfyller rekvisiten i 1 eller 2 eller som är efterlevande make eller underårigt barn till avliden sådan medlem. I specialmotiveringen till 11 § RNL uttalas att de som omfattas av rekvi-

¹⁵ Prop. 1992/93:32, s. 88–93.

¹⁶ Se även E. Torp, 2008, s. 60.

¹⁷ Prop. 1971:51, s. 35, 37–38.

siten i bestämmelsen automatiskt har medlemskap och utgör en så kallad inre krets av rensköttselberättigade.¹⁸ En renskötande medlem i sameby är i sin tur enligt 13 § RNL en medlem som själv eller genom sitt husfolk driver rensköttsel med egna renar inom byns betesområde. Enligt förarbetenas definition är en renskötande medlem någon som med egna renar själv eller genom sitt husfolk idkar rennärning i samebyn.¹⁹ En sameby kan enligt 12 § RNL också själv anta som medlem annan same än den som uppfyller rekvisiten för medlemmar, om personen i fråga avser att med egna renar driva rensköttsel inom byns betesområde. Ett sådant medlemskap förutsätter alltså ett särskilt beslut av samebyns bystämma.²⁰

Det är på sin plats att här också upplysa att stadgandet i 1 § RNL, som lyder att rätten tillkommer den samiska befolkningen, har diskuterats av olika författare. Till dessa hör först och främst Christina Allard och Bertil Bengtsson. Allard har bl.a. gett uttryck för att ändringen från 1993 är paradoxal. Hon skriver att samtidigt som det nya stadgandet kom att betona rensköttselrättens civilrättsliga grund, kom den också att medföra en uppfattning om att rensköttselrätten är en allomfattande kollektiv rättighet. Hon menar att nuvarande stadgande är en juridisk omöjlighet då det krävs en tydlig koppling mellan ett markområde och den person eller de personer som brukat marken eller naturresurserna för att en rätt baserad på urminnes hävd ska uppkomma. Allard visar genom sitt arbete också hur det som hon kallar för paradoxen i stadgandet kan skönjas i den praxis som rör indelning och gränsdragning av samebyområden. Hit hör att Sameetinget enligt 7 § RNL har getts kompetens att dela in byområden så att områdena blir lämpade för sitt ändamål med hänsyn till betestillgång och övriga omständigheter. Hon ger exempel på vilka konsekvenser ärenden som har sin grund i stadgandet har haft i praktiken, såsom att samebyars påstådda sedvanerättigheter överhuvudtaget inte har tagits upp till behandling.²¹ Om sådana konsekvenser och problemets kärna skriver hon:

Det går inte att undvika att upparbetad bruksrätt omfördelas mellan byar när gränser justeras eller dras om. Det är här meningarna går isär, och där förståelsen av rensköttselrättens natur blir central för hur den rättsliga argumentationen formuleras.²²

Om ändringen av 1 § RNL från 1993 har Bengtsson i sin tur bl.a. uttryckt:

¹⁸ Ibid., s. 161.

¹⁹ Ibid., s. 162.

²⁰ Ibid., s. 161; SOU 1968:16, s. 253.

²¹ C. Allard, 2010, s. 46–58.

²² Ibid., s. 48. Se även C. Allard, *Who Holds the Reindeer-herding Right in Sweden? A Key Issue In Legislation, The Proposed Nordic Saami Convention: National and International Dimensions*, Hart Publishing 2013, s. 222–223.

I definitionen av renskötselrätten tilläggs att rätten tillkommer den samiska befolkningen och grundas på urminnes hävd. Båda dessa tillägg kan vålla problem: man kan fråga dels vilken rätt själva befolkningen kan anses ha i förhållande till samebyar och enskilda, dels vad hänvisningen till urminnes hävd närmare betyder i sammanhanget.²³

Av uttalandena att döma är både Allard och Bengtsson kritiska till den nuvarande lydelsen i 1 § RNL, dvs. att renskötselrätten tillkommer den samiska befolkningen.

3.2 Rättssubjektet för rätten att utöva reindriftsrett

4 § reindriftsloven stadgar:

Den samiske befolkningen har på grundlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet).

Stadgandet innebär att rätten att utöva renskötsel i det samiska renbetesområdet (*det samiske reinbeiteområdet*) är förbehållen samerna som en kollektiv rätt, i form av en näringsrätt.²⁴ För att kunna utöva *reindriftsrett*, dvs. de bruksrättigheter jag räknade upp inledningsvis och som finns reglerade i 19–26 §§ reindriftsloven, förutsätts dock att olika villkor som följer av 9 och 32 §§ reindriftsloven är uppfyllda.

För att en person ska kunna utöva *reindriftsrett* krävs, för det första, att denne har rätt att äga renar i det samiska renbetesområdet. Den rätten har enligt 9 § 1 st. reindriftsloven endast den som har rätt till ett renmärke.²⁵ Rätt till ett renmärke har enligt 32 § 1 st. reindriftsloven personer av samisk ätt som vid lagens ikraftträdelse hade rennäring som huvudnäring i ett renbetesdistrikt, eller har föräldrar eller far- eller morföräldrar som har haft rennäring som huvudnäring.

Av 32 § 2–4 st. reindriftsloven följer att rätt till renmärke har även adoptivbarn till föräldrar som uppfyller villkoren i första stycket, den som är gift med någon som är ansvarig ledare för en *siida*-andel och sådan person som tar över ledaransvaret för andelen. Om särskilda skäl föreligger kan dessutom *Reindriftsstyret* enligt 9 § 4 st. reindriftsloven ge sitt samtycke till att en person som inte uppfyller villkoren i 9 och 32 §§ reindriftsloven får äga renar i det samiska renbetesområdet. Om det är nödvändigt av hänsyn till en välordnad renskötsel kan *Reindriftsstyret* i ett sådant tillfälle enligt 32 § 5 st. reindriftsloven även ge vederbörande rätt till ett renmärke.

²³ B. Bengtsson, *Samerätt*, Norstedts Juridik 2004, s. 46 och 70–71. Se även B. Bengtsson, *Nordmalingdomen — en kort kommentar*, SvJT 2011 s. 528.

²⁴ NOU 2001:35, s. 71.

²⁵ Ett renmärke visar vem som äger renen och består av en kombination av olika huvud- och bisnitt i renens öron. Enligt 38 § *reindriftsloven* får endast renmärken som har godkänts och registrerats hos berörd offentlig myndighet användas, jfr NOU 2001:35, s. 101.

För att en person ska kunna utöva *reindriftsrett* krävs för det andra att denne ingår i en *siida*-andel. Det följer av 9 § 2 st. reindriftsloven. Enligt 10 § 1 st. reindriftsloven utgör en *siida*-andel en familjegrupp, eller en enskild person, som är en del av en *siida* och som bedriver renskötsel under ledning av en person, eller makar eller sambor tillsammans. En *siida* består i sin tur enligt legaldefinitionen i 51 § reindriftsloven av en grupp renägare som bedriver renskötsel tillsammans på bestämda arealer.

Siidan har sedan länge fått uppmärksamhet inom norsk rätt. T.ex. belyste juristen Erik Solem i sitt klassiska verk *Lappiske rettsstudier* från 1933 vilken roll *siidan* har inom renskötseln,²⁶ men det är först i nyare tid som *siidan* har blivit ett rättssubjekt.²⁷

3.3 Likheter och skillnader mellan svensk och norsk rätt

Det förekommer vissa likheter och skillnader mellan den svenska och norska rätten även i fråga om vilket subjekt som har rätt att utöva renskötselrätt och *reindriftsrett*. Till likheterna hör att den samiska befolkningen i utgångspunkten anses ha renskötselrätt och *reindriftsrett*, något som inom norsk rätt betecknas som en näringsrätt. Till likheterna hör även att det för rättens utövande krävs medlemskap i en viss sammanslutning. För att en enskild ska kunna utöva renskötselrätt krävs medlemskap i en sameby, och för att kunna utöva *reindriftsrett* krävs att den enskilde ingår i en *siida*-andel som i sin tur utgör en del av en *siida*.

En skillnad mellan den svenska och norska rätten rör sammanslutningarnas form. I praktiken kan nämligen en *siida* vara mindre än en sameby i fråga om t.ex. antalet medlemmar och renar. En annan skillnad rör de villkor som måste vara uppfyllda för att medlemskap i de olika sammanslutningarna ska medges. Enligt både rennäringslagen och reindriftsloven krävs att den enskilde är same, men utöver det ser villkoren i lagarna olika ut. Enligt reindriftsloven krävs att den enskilde vid lagens ikraftträdelse hade rennäring som huvudnäring i ett renbetesdistrikt, eller har föräldrar eller far- eller morföräldrar som har haft rennäring som huvudnäring. Fram till 1993 uppställde rennäringslagen ett liknande krav då det för ett samebymedlemskap krävdes att den enskildes föräldrar eller mor- eller farföräldrar har haft renskötsel som stadigvarande yrke. Efter lagändringen kräver rennäringslagen endast att den enskilde antingen deltar i eller har deltagit i renskötseln i samebyn (och har haft det som stadigvarande yrke), eller att den enskilde själv eller genom sitt husfolk driver renskötsel med egna renar inom byns betesområde. Ändringen i rennäringslagen innebär f.ö. att kretsen renskötselberättigade utvidgades.

²⁶ E. Solem, 1970, s. 181 ff.

²⁷ NOU 2001:35, s. 5–7 och 129–138. Se mer om *siidan* i t.ex. N. Oskal, M. N. Sara, *Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land*, Reindriften i Finnmark, Retts-historie 1852–1960, Cappelen Akademisk Forlag 2001, s. 280–334. Rättsutvecklingen kring *siidan* beskrivs närmare i avsnitt 4.2.

4 Rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer

I detta kapitel undersöks vem som enligt svensk och norsk rätt anses ha rätt att bruka betesarealer för renskötsel. Som föregående kapitel visar är det en rätt som omfattas av både renskötselrätten och *reindriftsretten*. Skälet till att rätten att bruka betesarealer för renskötsel behandlas i ett eget kapitel är att det i Norge under de två sista decennierna har skett en rättsutveckling kring frågan som kan vara bra att känna till för den svenska lagstiftaren, svenska domstolar och jurister i övrigt som arbetar med renskötselrelaterade frågor i Sverige. För som jag var inne på inledningsvis har den samiska renskötselns utövande i praktiken mycket gemensamt, oavsett om den utövas i Sverige eller Norge.

4.1 Rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer enligt svensk rätt

Min undersökning i avsnitt 3.1 visar att det endast är sameby medlemmar som får utöva renskötselrätt. Rennäringslagen innehåller i tillägg en presumtion som innebär att medlemmarna i en sameby har samfällad rätt att bruka betesarealerna inom samebyns gränser.²⁸ Det betyder att alla medlemmar i en sameby anses ha samma rätt att bruka alla betesarealer inom samebyn. Presumtionen infördes redan genom den första renbeteslagen från 1886, men vidarefördes till 1971 års rennäringslag med motivet att presumtionen ansågs nödvändig för den form av renskötsel som rennäringslagen kom att avse.²⁹

Hit hör att den renskötsel som rennäringslagen avser innebar att renarnas skötsel behövde omorganiseras, från en drift med *siidor* till en drift där bl.a. renarna i en sameby delas in i lika stora s.k. driftsenheter, utan att äganderätten till renarna har betydelse. Tanken med den renskötsel som rennäringslagen avser är bl.a. också a) att det är samebyn som ansvarar för renarnas skötsel och leder arbetet i de olika driftsenheterna, b) att varje renskötande medlem har ett ansvar att för samebyn utföra arbete och c) att varje renskötande medlems arbetstimmar för samebyn beräknas utifrån renantalet i medlemmens hushåll.³⁰ Renskötselformen hämtar inspiration från hur renskötseln organiserades i forna Sovjetunionen och i icke-samiska så kallade tamrenlag i Södra Norge under den period då rennäringslagen arbetades fram och har som ändamål att rationalisera renskötseln och leda till en ökad lönsamhet.³¹ Den renskötsel som rennäringslagen avser är dock inte tvingande, och inte heller synes den förekomma inom samebyarna. Istället synes renskötseln ha kvar den form som fanns innan rennäringslagen trädde i kraft, innebärande bl.a. att renarna i en sameby delas in i *siidor*, åtminstone

²⁸ Prop. 1971:51, s. 40–41.

²⁹ Ibid., s. 39.

³⁰ K. Labba, 2018, s. 42 och 129–206.

³¹ K. Labba, 2018, s. 41–43.

under vissa delar av året (då de även kallas för vintergrupper).³² Se mer om *siidan* i kapitel 5.

Högsta domstolen har i det s.k. Nordmalingsmålet, där parterna bestod av tre samebyar och privata fastighetsägare i Nordmalings kommun i Västerbottens län och där tvisten handlade om samebyarna hade renbetesrätt på de privata fastigheterna, berört frågan om rätten till betesarealerna. I domen uttalas att den samiska befolkningen har en kollektiv civilrättslig rätt till betesarealerna och att det inte behöver utredas vilka samer, dvs. vilka grupper av samer, som har upparbetat rättigheter till dem.³³ Eftersom frågan om en *siida* eller annan grupp inom en sameby kan etablera rättigheter till särskilda betesarealer inte var omtvistad i målet och domstolen därmed inte behövde utreda det närmare, torde domstolens uttalande ge en begränsad vägledning i den frågan.

Den allmänna uppfattningen om vilket subjekt som anses ha rätt att bruka betesarealer har diskuterats av olika författare. Uppfattningen om att inte hela den samiska befolkningen har en rätt att bruka betesarealer, men att rätten istället tillhör en mindre grupp delar Allard och Bengtsson med Mattias Åhrén och Malin Brännström. Alla fyra argumenterar för att samebyn är rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer.³⁴ T.ex. skriver Åhren:

Om rättslig grund för samiska egendomsrätter till land och naturresurser är traditionellt bruk är per definition rättighetsinnehavarna de samiska traditionella brukarna, d v s de samiska lokal-samhällena, idag (såvitt känt) samebyarna. Det saknar härvid rättslig betydelse vilka samer som vid var tid verkat/r inom (varit/är medlemmar av) respektive samiskt lokalsamhälle, likaså om dessa individer är okända.³⁵

Åhrén synes dock inte ta avstånd från att rättssubjektet skulle kunna vara ett annat än samebyn och om detta uttalar han enligt följande:

Skulle det identifieras samiska lokalsamhällena som självständigt upparbetat rätt till land och naturresurser genom traditionellt bruk utöver samebyarna blir artikelns beskrivningar relevant, *mutatis mutandis*, också för sådana samiska rättssubjekt.³⁶

Av de fyra författarna synes endast Allard tydligt mena att även *siidan* kan utgöra rättssubjekt för rätten att bruka särskilda betesarealer för

³² Se t.ex. Ibid., s. 87–88.

³³ NJA 2011 s. 109 avsnitt 10.

³⁴ B. Bengtsson, *Samerätt*, 2004, s. 70–71; C. Allard, 2013, s. 226; M. Brännström, *Skogsbruk och renskötsel på samma mark*, (ak. avh.) Umeå universitet 2017, s. 155; M. Åhrén, *Rättvisa och spöken i samiska kulturlandskap: Exemplet Ohredahke*, Banbrytande ledare och forskare — Vänbok till Lars Thomasson, Vaartoe — Centrum för samisk forskning, Umeå 2018, s. 37.

³⁵ M. Åhrén, 2018, s. 37.

³⁶ Se Ibid., s. 37.

renskötsel. Vem som utgör rättssubjektet i det enskilda fallet beror enligt henne bl.a. på hur renarna sköts och sedvanliga normer.³⁷

4.2 Rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer enligt norsk rätt

Av reindriftslovens bestämmelser framgår inte uttryckligen vilket subjekt som har rätt att bruka renbetesarealerna. Frågan blev dock ingående utredd av *Reindriftslovutvalget* vars betänkande ligger till grund för gällande *reindriftslov* som trädde i kraft 2007.³⁸

Utvalget uttalar att det inte är fritt fram för var och en som har rätt att utöva renskötselrätt att bedriva renskötsel var som helst inom det samiska renbetesområdet som regleras i 4 § reindriftsloven och som är indelat i regionala renbetesområden och lokala renbetesdistrikt, jfr 4–6 §§ reindriftsloven.³⁹ För att kunna bruka ett särskilt område för renskötsel måste man enligt *utvalget* tillhöra den grupp som har rätt att bedriva renskötsel där. I vissa tillfällen är det enligt *utvalget* renbetesdistriktet som utgör gruppen, om t.ex. antalet renskötare är få eller renarna i distriktet inte delas in i mindre grupper, *siidor*, medan gruppen vid andra tillfällen kan bestå av en eller flera grupper. Vilken grupp som har rätt att bedriva renskötsel, inklusive bruka betesarealerna, i det aktuella området beror enligt *utvalget* på hur renskötsel bedrivs där i praktiken.⁴⁰

Enligt *utvalget* utgör en *siidas* rätt att bruka ett särskilt område för renskötsel inte nödvändigtvis en s.k. ensamrätt (*enerett*) till området. Istället kan en *siida* ha en slags förstarätt (*førsterett*) till det under en viss del av året. Ett större geografiskt område som huserar flera eller många olika *siidor* kan därmed bilda ett nätverk av bruksrättigheter som tillhör de olika *siidorna*.⁴¹

För att den norska lagen bättre ska stämma överens med traditionerna inom den samiska renskötseln menade *utvalget* att det var nödvändigt att inarbeta bestämmelser om *siidan* i lagen.⁴² Därmed innehåller reindriftsloven en rad olika bestämmelser om denna, såsom 51 §, vilken stadgar en legaldefinition av *siidan* och 44 § 2 st. som ger en *siida* rätt att tillvarata egna särskilda intressen.

Utvalget hämtade stöd för sina uttalanden om *siidan* i den dom som *Høyesterett* meddelade år 2000 i det s.k. Seiland-målet (Rt 2000

³⁷ C. Allard, 2013, s. 226; C. Allard, 2016, s. 57–58.

³⁸ NOU 2001:35.

³⁹ *Ibid.*, s. 93. Det är *Reindriftsstyret* som enligt 6 § och 42 § 1 st. reindriftsloven delar de samiska regionala renbetesområdena i renbetesdistrikt (*reinbeitedistrikt*). Vid indelningen ska enligt 42 § 1 st. reindriftsloven gränserna i största möjliga mån stämma överens med *siidors* rättighetsförhållanden. Distrikten är belägna i ett område som sträcker sig från de östligaste delarna i *Troms* och *Finnmark fylke* till *Hedmark fylke* i söder. Distriktens storlek varierar från att vara stora där renskötseln bedrivs inom olika *siidor* till att vara små där samdrift mellan renägarna sker under hela eller delar av året, i form av en enda *siida*, se NOU 2001:35, s. 93.

⁴⁰ Ot. prp. nr. 25 (2006–2007), s. 36–38 och 66–67; NOU 2001:35, s. 71–72 och 92–93.

⁴¹ NOU 2001:35, s. 94–95.

⁴² *Ibid.*, s. 10–11.

s. 1578).⁴³ Målet gällde ett ersättningskrav från Kemi-gruppen mot *Alta Kraftlag AL* för en förlust av renbete de menade att reglering av Oldervikvannet på ön Seiland år 1993 medförde. Av betydelse för målets utgång var att *Høyesterett* lade till grund att renbetesdistriktet bestod av tre grupper, och att Kemi-gruppen var en av dem, och att varje grupp av tradition brukade ett särskilt område inom renbetesdistriktet. Till skillnad från *lagmannsretten*, som menade att Kemi-gruppen pga. av regleringen kunde ta i bruk andra områden inom renbetesdistriktet än de som de av tradition brukade, kom *Høyesterett* fram till att Kemi-gruppen inte kunde göra så eftersom områdena av tradition brukades av andra grupper. Domstolen kom därmed också fram till att Kemi-gruppen skulle erkännas ersättning av kraftlaget för de förluster regleringen medförde.⁴⁴

Domen har varit banbrytande eftersom den kom att ändra på den allmänna uppfattningen om vilket subjekt som har rätt att bruka betesarealerna i Norge. Fram till domen meddelades var den allmänna uppfattningen i Norge att alla medlemmar i ett renbetesdistrikt (dvs. samebyns närmaste motsvarighet i Norge) hade samma rättigheter till att bruka alla betesarealer inom renbetesdistriktets gränser och på det viset *lagmannsretten* menade.⁴⁵ Domen klargör att även en *siida* kan upparbeta rättigheter till särskilda betesarealer, för domen bygger på att Kemi-gruppen, som bestod av tre bröder med familjer, hade upparbetat rättigheter till särskilda betesarealer inom renbetesdistriktets gränser.⁴⁶

En annan nyhet med reindriftsloven som trädde i kraft 2007 var bestämmelserna om s.k. *bruksregler* som finns i 57–59 §§. De är inspirerade av bestämmelser som finns i den norska bygdeallmeningsloven.⁴⁷ Av 57 § 1–2 st. reindriftsloven följer att det ska fastställas bruksregler för varje renbetesdistrikt och att de ska säkra ett ekologiskt nyttjande av betesresurserna i distriktet. Bruksreglerna ska innehålla närmare regler om bl.a. betesbruket och renantalet i distriktet. Bruksreglerna ska enligt 58 § 1 st. utarbetas av distriktsstyrelsen, i samarbete med *siidorna* i distriktet och godkännas av *Fylkesmannen*. Myndigheten har att kontrollera att lagen har följts vid bruksreglernas framtagande.⁴⁸

Enligt 59 § får reglerna om betesbruk inte strida mot en *siidas* rättigheter vilka är etablerade enligt särskilda fastighetsrättsliga regler.

⁴³ Ibid., s. 65 och 72.

⁴⁴ Rt. 2000 s. 1578.

⁴⁵ Jfr NOU 2001:35, s. 93.

⁴⁶ Jfr HR-2019-2395-A (51).

⁴⁷ Ibid., s. 175.

⁴⁸ Ø. Ravna ger på s. 386–387 i sin bok Same- og reindriftsrett, Opolgraf, Polen 2019, uttryck för att bestämmelserna om bruksreglerna, som anses vara ett led i näringens självstyre, är komplicerade och att utarbetandet av bruksregler kräver kunskaper som man inte alltid kan förvänta att enskilda renskötare besitter. Han uttrycker också att det inte är riktigt av myndigheterna att förvänta sig att parter som tvistar med varandra själva ska finna goda lösningar på de frågor som bruksreglerna aktualiserar.

Ledare för *siida*-andel kan inom sex månader efter att de har godkänts av *Fylkesmannen* enligt 59 § 4 st. låta *Jordskifteretten*⁴⁹ pröva reglerna om betesbruk. Om *Jordskifteretten* finner att reglerna är orimliga för enskilda, eller om de strider mot rättigheter som är etablerade med grund i de särskilda reglerna kan den ogiltigförklara reglerna om betesbruk.

Att *siidan* är ett etablerat rättssubjekt inom norsk rätt bekräftas av underrättspraxis av senare tid. Där framkommer att parter som gör gällande rätt till renbete på särskilda områden i Norge inte bara utgörs av renbetesdistrikt men även *siidor*.⁵⁰ Dessutom har en rad olika forskare behandlat frågor som rör *siidan* som rättssubjekt för rätten till betesarealer. T.ex. Kirsti Strøm Bull, Øyvind Ravna och Gunnar Eriksen argumenterar för att rättssubjektet för rätten till betesarealerna kan variera och vara renbetesdistriktet och/eller *siidan*, beroende på hur det faktiska bruket av betesarealerna ser ut i det aktuella området.⁵¹

4.3 Likheter och skillnader mellan svensk och norsk rätt

Också i fråga om vem som utgör rättssubjektet för rätten till betesarealerna uppvisar den svenska och norska rätten likheter och skillnader. Enligt både svensk och norsk rätt är rättssubjektet ett kollektiv, men kollektivet har en klarare begränsning enligt norsk rätt.

Enligt svensk rätt utgörs rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer av samebyn och rätten får utövas av samebyns medlemmar samfällt. Det betyder att alla medlemmar i en sameby har samma rätt att bruka alla betesarealer inom samebyns gränser. Enligt norsk rätt utgörs det kollektiv som anses ha rätt att bruka arealer för renbete av antingen renbetesdistriktet eller *siidan*, och vilket av dem som utgör rättssubjektet anses bero på hur renskötseln faktiskt utövas i området. Som jag var inne på i avsnitt 3.3 är en *siida* vanligen en mindre enhet än samebyn och i tillfällen då rättssubjektet för rätten att bruka betesarealer i Norge är en *siida* har rättssubjektet en mer individuell prägel än rättssubjektet har enligt svensk rätt.

Den uppfattning som råder i Sverige, att rätten att bruka betesarealer i en sameby är samfälld för alla medlemmar i samebyn, liknar dock den som rådde i Norge fram till att *Høyesterett* meddelade sin dom i Seiland-målet. Fram till domen meddelades ansågs nämligen alla medlemmar i ett renbetesdistrikt ha samma rätt att bruka betesarealerna inom distriktet.

⁴⁹ *Jordskifteretten* är en norsk specialdomstol som behandlar ärenden som gäller rättigheter och bruk av fast egendom.

⁵⁰ Se t.ex. LH-2012-179673; LH-2012-106514.

⁵¹ K. Strøm Bull, 1997, s. 50–51 och 92–93; Ø. Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder, En undersøkelse med henblikk på bruk av jordskiftelovgivningens virkemidler*, Gyldendal akademisk 2007, s. 412–416; G. Eriksen, 2007, s. 108.

5 *Siidan* som subjekt

I de föregående kapitlen har subjektet *siidan* omnämnts i olika sammanhang. T.ex. visade undersökningen i det föregående kapitlet att en *siida* enligt norsk rätt kan etablera rättigheter att bruka särskilda arealer för renbete. I detta kapitel beskrivs i huvuddrag vad en *siida* är och vad som kan ligga till grund för att *siidor* bildas inom renskötsel. Beskrivningarna bygger på både norska och svenska källor av rättsligt och utomrättsligt slag som behandlar frågor om *siidan* i företrädesvis nordligaste Sverige och Norge.

5.1 Vad är en *siida*?

Inom svensk rätt behandlas *siidan* i olika grad i olika statliga utredningar om renskötsel, bl.a. de som ligger till grund för rennäringslagen, men någon definition av *siidan* synes inte finnas i källorna.⁵² Inom norsk rätt finns däremot en legaldefinition av *siidan*. Som framgår av avsnitt 3.2 stadgar nämligen reindriftsloven att en *siida* består av en grupp renägare som bedriver renskötsel tillsammans på bestämda arealer. Definitionen synes till stor del bygga på Solems och Mikkel Nils Saras beskrivningar av *siidan*.⁵³ Sara har även tillsammans med Nils Oskal ingående studerat *siidan* som ett subjekt och de skriver att en *siida* är en sammanslutning av hushåll som samarbetar om renars skötsel.⁵⁴ Även om de svenska källorna synes sakna en definition av *siidan* och de norska källornas definitioner skiljer sig åt något, framstår det likväl som att källorna har en likartad grundläggande uppfattning om *siidan*; att en *siida* bl.a. består av en eller flera familjer som samarbetar om renars skötsel.

Siidan är förknippad med en rad olika traditioner, om allt från hur och varför *siidor* bildas till hur beslutsfattandet i en *siida* går till. Man skulle kunna säga att traditionerna tillsammans bildar ett eget *siida*-system.⁵⁵ I de efterföljande avsnitten exemplifieras några av traditionerna. Det är svårt att veta i vilken grad traditionerna lever kvar inom samebyarna och hur traditionerna eventuellt varierar från område till område. Det har att göra med att det saknas nyare kartläggningar av *siidans* existens inom dagens samebyar, och hur de verkar. Olika källor tyder emellertid på att *siidan* som subjekt existerar i åtminstone vissa samebyar.⁵⁶

5.2 Grunder till att *siidor* bildas

Bildandet av *siidor* har långa anor och det finns flera grunder för att sådana bildas. En grund relaterar till betesarealernas kapacitet. Sär-

⁵² Se t.ex. Renutredningen, Renskötselns organisation och reproduktionernas marknadsförande, (1960), s. 18–19, 34–35 och 61–63; SOU 1968:16, s. 47; prop. 1971:51, s. 35; SOU 1983:67, s. 70.

⁵³ NOU 2001:35, 32–33 och 129–138.

⁵⁴ N. Oskal, M. N. Sara, *Reindriftssamiske sedvaner og rettsoppfatninger om land*, Reindriften i Finnmark, Cappelen Akademisk Forlag 2001, s. 302.

⁵⁵ Se om systemet i t.ex. K. Labba, 2018, kap. 3.

⁵⁶ Se t.ex. *ibid.*, s. 87.

skilt under vinterperioden, då snön kan begränsa renars möjlighet att finna bete, kan det vara nödvändigt att dela upp renhjorden i en sameby i mindre *siida*-renhjordar (eller vintergrupper) som kan spridas ut på olika betesarealer. Man räknar nämligen med att en mindre renhjord bättre kan tillgodogöra sig betet på begränsade arealer.

Vanligen bildas en *siida* genom att de renägare som avser att samarbeta i en sådan för samman sina renar i en gemensam *siida*-renhjord vilken de därefter, och fram till *siidan* eventuellt upplöses⁵⁷, tillsammans sköter om. Ofta bildar enskilda renägare från samma familj eller släkt en eller flera (samarbetande) *siidor*. Det grundar sig i en tradition som innebär att barn vanligen fortsätter med renskötsel i samma *siida* som föräldrarna eller medlemmar i slakten. Sammansättningen behöver dock inte vara familje- eller släktskapsbaserad. Den kan även basera sig på t.ex. goda arbetsrelationer mellan enskilda renägare och familjer.⁵⁸

En annan grund till att *siidor* bildas är att varje renägare strävar efter att ha en så god kontroll som möjligt över sina renar, sin privata egendom. Ordningen med *siidor* främjar det då renägarna i *siidan* själva sköter om sina renar. Om renarnas skötsel istället organiseras så som rennäringslagen avser förflyttas ansvaret för skötseln av renarna, den privata egendomen, till samebyn och de enskilda vilka samebyns organ engagerar för skötselarbetet (och vilka inte behöver vara renarnas ägare). Det har som sagt att göra med att lagen avser en renskötselform som innebär att renarna delas in i s.k. driftsenheter utan att äganderätten till renarna har betydelse och att renarna i de olika driftsenheterna sköts av enskilda som samebyns organ engagerar.

En annan tradition som *siidan* förknippas med innebär att olika *siidor* återkommande brukar särskilda betesarealer.⁵⁹ Ett markbruk där olika *siidor* återkommande brukar särskilda betesarealer och *siidorna* respekterar varandras bruksmönster har ansetts främja en god hushållning med betesresurserna, men också skapa förutsägbarhet för *siidorna*. Att traditionen anses främja en god hushållning med betesresurserna grundar sig i att varje *siida* upparbetar en särskild kännetecken om sina betesarealer. Att traditionen anses skapa förutsägbarhet har i sin tur att göra med att varje *siida* vet vilka betesarealer den kan bruka och behöver inte skynda sig mellan olika betesarealer av rädsla för att bli utan bete till renarna i den egna *siidan*. Det händer också enligt Oskal och Sara att *siidor* av olika skäl helt upphör att existera. Om besläktade familjer då inte tar i bruk sådana *siidors* särskilda betesarealer har istället andra *siidor* ansetts kunna ta dem i bruk.⁶⁰

⁵⁷ Hit hör bl.a. att en enskild renägare är fri att skilja ut sina renar från *siidan* så fort tillfälle för det ges, se N. Oskal, M. N. Sara, 2001, s. 302.

⁵⁸ N. Oskal, M. N. Sara, 2001, s. 302–303.

⁵⁹ Se t.ex. K. Labba, 2018, s. 108–112 med hänvisningar.

⁶⁰ N. Oskal, M. N. Sara, 2001, s. 304–305 och 319.

6 Slutsatser och rättspolitisk diskussion

6.1 Slutsatser

Artikeln har beskrivit vilket innehåll renskötselrätten och *reindriftsretten* anses ha. Artikeln har också undersökt om renskötselrättens och *reindriftsrettens* innehåll anses vara uttömmande reglerad genom rennäringslagstiftningen samt vilka rättssubjekt som får utöva rätten och vilket rättssubjekt som anses inneha rätt att bruka betesarealer för renskötsel enligt svensk och norsk rätt.

I artikeln har även den svenska och norska rätten som aktualiseras i undersökningarna jämförts. Jämförelserna visar bl.a. att renskötselrätten och *reindriftsretten* omfattar likartade bruksrättigheter och att den största skillnaden berör *siidans* ställning enligt den nationella rätten. Medan *siidan* är ett rättssubjekt enligt norsk rätt som t.ex. kan upparbeta rätt till särskilda betesarealer,⁶¹ är den inte ett rättssubjekt enligt svensk rätt, trots att *siidor* förekommer även i svenska samebyar, särskilt under vintertid.⁶² *Siidan* omnämns visserligen i olika statliga utredningar om renskötsel, bl.a. de som ligger till grund för rennäringslagen, men t.ex. frågan om en *siida* kan etablera rättigheter till särskilda betesarealer dryftas inte i utredningarna.⁶³

Revitaliseringen av *siidan* inom norsk rätt har dock inte varit problemfri. På olika håll är nämligen *siidor* oeniga om vilken eller vilka *siidor* som har rätt att bruka särskilda betesarealer och i några tillfällen har oenigheterna lett till civila tvistemål.⁶⁴ Varför vi inte har sådana i Sverige, där *siidor* inom dagens samebyar gör gällande rättigheter till särskilda betesarealer i allmän domstol, kan ha olika förklaringar. Den bästa förklaringen hade naturligtvis varit att det saknas skäl att göra det, att samebyarna har egna välfungerande ordningar för betesarealernas bruk. Det kan naturligtvis vara förklaringen avseende vissa samebyar, men knappast alla.

En annan förklaring kan ha samband med presumptionen i rennäringslagen om att rätten till betesarealerna i en sameby är samfällad för dess medlemmar. Det kan nämligen hända att presumptionen i rennä-

⁶¹ Se Rt 2000 s. 1578 (Seiland- domen); NOU 2001:35, s. 5–7, 89 och 129–138. Se t.ex. även K. Strøm Bull, *Et kritisk lys på reindriftsloven*, Lov og rett, 1995, s. 410–413.

⁶² Se t.ex. SOU 2001:101, s. 173–174 där den Rennäringspolitiska kommittén uttalar att det förefaller sannolikt att det inom en sameby kan finnas uppdelning av rättigheter mellan grupper; Å. Nordin, *Renskötseln är mitt liv*, Analys av den samiska renskötselns ekonomiska anpassning, Vaartoe — Centrum för samisk forskning, Umeå universitet 2007, s. 67; R. Lawrence, R. Kløcker Larsen, "Då er det inte renskötsel" — Konsekvenser av en gruvetablering i Laver, Älvsbyn, för Semisjaur Njarg sameby, 2016, s. 25–29.

⁶³ Se t.ex. Renutredningen, *Renskötselns organisation och renprodukternas marknadsförande*, (1960), s. 18–19, 34–35 och 61–63; SOU 1968:16, s. 47; prop. 1971:51, s. 35; SOU 1983:67, s. 70.

⁶⁴ Se t.ex. LH-2012-106514. Inte alla meningsskiljaktigheter blir föremål för prövning i allmän domstol eller heller *Jordskifteretten* vilken med grund i 59 § 4 st. reindriftsloven som sagt har getts kompetens att under vissa villkor pröva renbetesdistriktens regler om betesbruket. Se mer om *Jordskifteretten* i *Landbruks- og matdepartementets rapport Jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindriften* från 2016.

ringslagen över tid har försvagat *siidors* tro om att man i de svenska domstolarna kan erkännas rätt till särskilda betesarealer. Med tanke på att *siidan* utgör ett okänt subjekt inom det svenska rättssystemet är det också troligt att en *siida* som i domstol vill göra gällande rättigheter till särskilda betesarealer ställs inför en krävande uppgift. Samtidigt bör man komma ihåg att *siidans* situation har varit ganska likartad i Norge. Fram till att *Høyesterett* år 2000 meddelade sin dom i det s.k. Seiland-målet, där tvisten handlade om det var renbetesdistriktet eller en av *siidorna* däri som har upparbetat rätt till de betesarealer som aktualiseras i målet, hade *siidan* en undanskymd plats också inom norsk rätt. Revitaliseringen av *siidan* startade därefter och sakta men säkert har den brutit sig in i det norska rättsmedvetandet för att bli ett subjekt som t.ex. kan upparbeta rätt till särskilda betesarealer.

Andra förklaringar till att *siidor* inte har gjort gällande rätt till särskilda betesarealer i allmän domstol kan vara att de ekonomiska riskerna som sådana tvister är förenade med upplevs avskräckande, eller att det finns en inneboende rädsla för att tvistemål kan medföra att de samebyinterna relationerna ansträngs ytterligare. Ingen av de två förklaringarna ska undervärderas. Bl.a. förutsätter en välmående renskötsel att samarbetet inom och mellan angränsande samebyar fungerar bra.

6.2 Rättspolitisk diskussion

Denna artikel argumenterar för att den svenska lagstiftaren bör se över och reformera rennäringslagens bestämmelser om samebyn samt överväga att införa bestämmelser om *siidan* i rennäringslagen. Nedan följer olika skäl för detta.

Ett av skälen till att rennäringslagens bestämmelser om samebyn bör ses över och reformeras är att de avser en annan form av renskötsel än den som synes vara vanligt förekommande i praktiken, se avsnitt 4.1. Ett annat skäl är att rennäringslagens skydd mot att styrelsen och majoriteten på bystämman i sameby kan missbruka sina maktpositioner är bristfälligt. Bestämmelserna om samebyn bygger som sagt på huvudprinciper i föreningslagen, men de har getts ett väldigt förenklat innehåll. Sammantaget innebär rennäringslagens bestämmelser om samebyn bl.a. att en eller flera *siidor* kan bilda en majoritet i samebyn som styr verksamheten på ett sätt som gynnar dess/deras egna intressen bäst.⁶⁵ Att se över och reformera rennäringslagen framstår som särskilt behövt i en tid då renbetesarealerna minskar i omfattning pga. olika intrång. Minskade betesarealer riskerar att med gällande bestämmelser föra med sig svårlösta konflikter om betesarealernas användning.

Artikeln har belyst att *Høyesteretts* dom i Seiland-målet liksom *Reindrifsløvtvalgets* betänkande har varit avgörande för att *siidan* har bli-

⁶⁵ K. Labba, 2018, kap. 4. Se även Å. Nordin, *Renskötseln är mitt liv*, Larsson & Co:s Tryckeri AB, Umeå 2007, s. 66.

vit ett rättssubjekt inom norsk rätt.⁶⁶ Vid båda tillfällena har samiska traditioner haft betydelse. Artikelns argumenterar för att Högsta domstolens dom i Girjas-målet ger stöd för att den svenska lagstiftaren framöver bör beakta *siidan*. I varje fall stärker domen samiska sedvanors rättsliga ställning inom svensk rätt och belyser samiska sedvanors betydelse i areal- och resursfrågor.⁶⁷ Dessutom ligger det nära till hands att utgå från att *siidan* är en sådan typ av samisk sedvana som domskälen om samiska sedvanor omfattar.⁶⁸

Till sist, det är nog dessvärre inte problemfritt att göra *siidan* till ett rättssubjekt i svensk rätt som bl.a. kan ha rättigheter till särskilda betesarealer. Det kan möjligen utlösa eller fördjupa konflikter inom renskötseln om betesarealers bruk. Artikelns argumenterar för att det borde finnas en särskild tvistlösningsordning för renskötseln, där bl.a. medling står centralt och där tvist vid behov kan hänskjutas till en domstol med särskilda kunskaper om samisk renskötsel. Argumentet hämtar inspiration från den norska reindriftsloven som innehåller en medlingsordning som innebär att *Fylkesmannen* kan ta initiativ till eller efter önskemål från ledare av *siida*-andel, en *siida* eller ett renbetesdistrikt, besluta att det ska medlas mellan två parter.⁶⁹ *Reindriftslovutvalget* menade att medling är bättre ägnad för lösning av konflikter än tvistemål i en näring där samarbete mellan utövarna är nödvändig.⁷⁰

⁶⁶ NOU 2001:35.

⁶⁷ T 85318, p. 94 och 127–134.

⁶⁸ Jfr Nordisk samekonvensjon, Utkast fra finsk-norsk-svensk-samisk ekspertgruppe, oktober 2005, s. 206.

⁶⁹ 73 § reindriftsloven.

⁷⁰ NOU 2001:35, s119.